

TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYA ARŞİVLERİNİN TOPLUMSAL BELLEĞİN İNŞASINDAKİ ROLÜ

Aysun EYREK¹, Belgin ÇETİN²

Öz

İnternet ve sosyal medya, bireylerin bilgi edinmek, etkileşimde bulunmak ve toplumsal olaylar karşısında tepkilerini dile getirmek için kullandıkları bir alan haline gelmiştir. Her gün, sosyal medya hesapları, web siteleri gibi dijital medya platformlarından sayısız bilgi üretilmekte ve paylaşılmaktadır. Bu bilgilerden bazıları teknik ve ekonomik sorunlar nedeniyle silinmekte ve bilgilere erişilememektedir. Erişilmeyen bilgiler arasında bugünün tarihini gelecekte aydınlatacak bilgilerin de olabileceğini, bu nedenle bu bilgilerin korunması ve uzun süre saklanması gerektiğini savunan dijital arşiv aktivistleri, geliştirdikleri uygulamalarla sosyal medya ve internet arşiv çalışmalarının toplumsal bellek açısından önemini tartışmaya açmışlardır. Bu çalışmanın amacı da dijital bellek kavramından hareketle, sosyal medya arşivlerinin toplumsal belleğin inşasındaki rolünü ortaya koymaktır. Çalışmada dijital aktivist oluşumu Documenting the Now (DocNow) detaylı incelenmiş, arşiv çalışmaları toplumsal bellek açısından analiz edilmiştir. Dijital etnografi yönteminin kullanıldığı çalışmada, sosyal medya arşivlerinin, toplumsal belleğin inşasında önemli bir parçası olduğu, bugünün toplumu gelecekte anlaşılmasında potansiyel taşıdığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital Aktivizm, Sosyal Medya Arşivleri, Dijital Arşiv Aktivizmi, Toplumsal Hareketler, Dijital Bellek

Jel Sınıflaması: Z00, Z10, Z19.

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA ARCHIVES IN THE CONSTRUCTION OF COLLECTIVE MEMORY WITHIN THE CONTEXT OF SOCIAL MOVEMENTS

Abstract

Internet and social media have become a sphere that individuals use to obtain information, interact with each other, and express their grievances to the social events. A vast amount of information is created and shared each day on digital media such as social media, websites. Some of this information is deleted or not accessed due to technical and economic reasons. Digital archive activists claim that there may be historical documents among the inaccessible information. Hence, these would enlighten on today's history in the future, and therefore the information should be preserved and stored for a long time. These are characterized with the recording of data created on the internet, the storage of information by gathering it, long-term storage, and the ensuring future use of collected data. The aim of this paper is to explain the role of social media archives in the construction of collective memory, based on the concept of digital memory. The study focuses on social media archives of social movements, Documenting the Now (DocNow) that is a digital archival activist. This study investigates the role of their archival works on collective memory of social movements. The study in which the digital ethnography was used, concludes that the social media archives are significant of part of construction of collective memory, have the potential to serve understanding today's society at the future.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, aysune.eyrek@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9898-6271

²Kütüphane Direktörü, Fenerbahçe Üniversitesi, belgin.cetin@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7696-3012

Keywords: Digital Activism, Social Media Archives, Digital Archival Activism, Social Movements, Digital Memory

Jel Classification: Z00, Z10, Z19.

1. Giriş

Yeni medya, geleneksel medyanın aksine bireylere içerikleri üretmelerine ve üretilen içeriklerin yayılmasında etkili olmalarını izin vererek, onların pasif ve edilgen konumdan aktif ve etken konuma gelmelerini sağlamıştır. Henry Jenkins, bireylerin bu yeni medyadaki etken konumunu, “katılımcı kültür” kavramıyla açıklamaktadır. Jenkins’e göre (2006:3), yeni medya, insanların ağ üzerinde diğerleri ile karşılaşmasını, herhangi bir konuda kolektifler oluşturmasını, içerikler üretmesini ve bu içerikleri diğerleriyle paylaşılmasına olanak sağladığı için katılımcı kültürü pekiştirir. Manuel Castells de yeni medya ortamlarının (internet ve ağ teknolojilerinin) ilk defa çok sayıda insanın diledikleri zaman, küresel ölçekte iletişim kurmalarına izin veren alan olduğunu, bu alanın insanların toplumsal olaylar karşısında eyleme geçme, bilgilen(dir)me, yeni katılımcılar bulma, örgütlenme, karşıt kamusal alanlar yaratma gibi amaçlar için kullanılan ayrıcalıklı bir alan olduğunu belirtir (2020: 195).

Her yıl internet ve sosyal medya kullanımına dair rapor yayımlayan WeareSocial ve Hootsuite’in 2020 yılında yayımladıkları “Digital in 2020” adlı rapora göre; dünya çapında 4,54 milyar (%59) kişi internet, 3,8 milyar (%49) kişi ise sosyal medya kullanmaktadır (Wearesocial, 2020). Türkiye’de ise 62,7 milyon (%75,3) internet kullanıcısı (TÜİK, 2019), 54 milyon (%64) sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır (Wearesocial, 2020).

Bu istatistiki verilere bakıldığında, Dünya ve Türkiye nüfusunun yarısından fazlasının internete (ağlara) bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Ağlara bağlı olan insanlar, bireysel yaşamlarını içeren anılardan, toplumsal olaylara kadar gündelik aktivitelerini sosyal medyadan bir diğeriyle ağ üzerinden paylaşmaktadır. Dünya’da en çok kullanılan web siteleri arasında 7. sırada olan Facebook’un 2,70 milyar kullanıcısı bulunmakta ve Facebook’ta her gün 350 milyon fotoğraf paylaşılmaktadır (Alexa, 2021; Aslam, 2021). Facebook yönetimi, paylaşılan hikayelerin sayısını açıklamasa da bu hikayelerin %36’sının en az bir politik konu ile ilgili olduğunu belirtmiştir (Aslam, 2021). Facebook’a ait olan görsel içeriklerin öne çıktığı 1,74 milyar kullanıcı bulunan Instagram’da ise günde ortalama 500 milyon kullanıcı hikayesini; politik konuların daha çok tartışıldığı, 2020 yılında dünya çapında 340 milyon kullanıcısı bulunan Twitter da ise her gün ortalama 500 milyon tweet paylaşılmaktadır (Mohsin, 2021; Sehl, 2020; Raffi, 2013). Bu rakamlar sadece öne çıkan sosyal medya platformlarına aittir. Tiktok, Snapchat, Youtube, WhatsApp gibi sosyal medya platformlarından, web sitelerinden, blog sayfaları gibi ağlar üzerinde her gün ölçülmeyecek kadar yoğun içerik akışı gerçekleşmektedir.

Jenkins’in katılımcı kültürle vurguladığı gibi paylaşılan içeriklerin üreticisi olan bireyler, aynı zamanda bu içeriklerin dağıtımında da aktif rol oynamaktadır. Bireylerin, sosyal medyadan paylaştıkları, bireysel duygu ve düşünceleri, örneğin bir aile yemeğinde çekilen fotoğrafları, ziyaret ettikleri bir yerin videosu ya da kimlerin bu geziye katıldığı gibi pek çok bireysel yaşamdan kesitleri içeren, ağlar üzerinden paylaşılan bu içerikler birer veri olarak ele alınmaktadır.

Sosyal medya verilerinin yanı sıra akıllı telefonların sensörlerinden edinilen bireylerin konumları, güvenlik kameralarından elde edilen görüntüler, sağlık bilgileri gibi pek çok bilgi/veri bugün teknoloji ve hükümetler tarafından kayıt altına alınarak “büyük veri”, “metadata” olarak adlandırılmakta, toplumun analiz edilmesinde kullanılmaktadır (Inmon ve Linstedt, 2015: 52).

Verilerin analizi; bir partinin alacağı oy, seçmenlerin davranış değişiklikleri, tüketicilerin neyi tercih edip etmeyecekleri, doğal afetler sırasında insanların duyguları gibi sosyal olguların nasıl şekilleneceğine dair tahminlerde bulunulmasını sağlamaktadır.

Bu veriler, “şirketler, hükümetler ve öteki hissedarlar önceleri belirsiz tahminlere güvenmek durumundayken, enformasyon yoluyla insanın belirsiz olan tahminlerini verilere dayandırmasını” sağlamıştır (Puschmann ve Burgess, 2020: 96).

Teknoloji şirketlerinin elinde bulunan ve izin verdikleri ölçüde üçüncü kişilerle paylaşılan bu verilerin toplumsal olguları tahmin etmede kullanılmasının yanı sıra, araştırmacılar bu verilerin toplumsal bir fayda olarak, toplumun erişimine açık olması gerektiğini belirtir. Araştırmacılar tarafından, “özellikle ana akım medya yer almayan ancak tarihi öneme sahip toplumsal olaylar sırasında, insanların o olaya ilişkin tepkilerini içeren sosyal medya içerikleri ya da protestolar sırasında orada bulunan kişiler tarafından çekilen görüntüler, canlı yayınlanan videolar, gelecekte bugünün tarihine ışık tutan birer belge olarak ele alınabilir mi?”, “Bu veriler, toplumsal belleğin inşasında/şekillenmesinde nasıl rol oynar?” soruları tartışmaya açılmış ve bu alanda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal medya arşivlerinin, toplumsal belleğin inşasındaki rolünü, toplumsal hareketlerin sosyal medya arşiv çalışmalarını yürüten, bu konuda alanın öncülerden olan DocNow üzerinden ortaya koymaktır.

Bunun için çalışmanın birinci bölümünde, çalışmanın kavramsal zemini olan “dijital bellek” kavramı ele alınarak, dünyada internet ve sosyal medya arşivleri örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, toplumsal hareketler ile sosyal medya arşivleri arasında bağlantılı kurulacak, arşiv aktivizmi ele alınacaktır. Üçüncü bölümde dijital arşiv aktivisti DocNow’un çalışmaları detaylı incelenerek, analiz edilecektir. Sonuç bölümünde DocNow örneklemeden dijital etnografi yöntemiyle elde edilen bilgiler ışığında, yeni bir arşiv çalışması olan sosyal medya arşivlerinin toplumsal bellek inşasında rolü ortaya konulacaktır.

2. Toplumsal Bellek Olarak İnternetin Arşivlenmesi: Dijital Bellek Çalışmaları

İnternet ortamında her gün sayısız bilgi üretilmekte, yeni olan her bilgi daha eskimeden yerine bir başka yeni eklemektedir (Jacoby, 1996: 19). Her yeni bilginin diğerini bastırma hali, internette yer alan bazı bilgilerin ortadan kaybolması ve yitirilmesi sonucunu getirir. Paul Connerton, “geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkılarak edinilebilir.” demektedir (2014: 27). Connerton’ın izinden gidersek, günümüz toplumunu gelecekte anlamak için bireylerin internet ve sosyal medyada bıraktığı izler bugünü anlamlandıran hatırlama araçları olarak değerlendirilebilir.

Her gün yenisi eklenen internet siteleri, blog sayfaları ve sosyal medya iletileri gibi internet ortamında oluşturulan verilerin kaydedilmesi, bu bilgilerin bir araya getirilerek, uzun süre saklanması, bu verilerin gelecekte kullanımının sağlanması dijital bellek olarak tanımlanmaktadır (Niu, 2012). Dijital verilerin saklanması ve uzun süre korunmasının dijital bir miras olarak önemi üzerine, hükümetler ve kütüphaneler 1990'ların sonu 2000'li yılların başında dijital bellek çalışmalarına başlamıştır. Günümüzde dünya çapında 27 ülkede bilinen 42 adet internet arşivleme sistemi mevcuttur (Müngen ve Karağaçlı, 2015).

Dijital teknolojilerdeki gelişmeler bilginin üretimi, işlenmesi, arşivlenmesi, erişimine yönelik kuralları ve uygulamaları etkilemiş ve dönüştürmüştür.

Dijital bellek çalışmaları, sadece basılı dokümanların internet ortamında aktarılmasını kapsamamakta, internette yer alan her türlü bilginin, web sitelerinin arşivlenmesini içeren “internet arşivlemesi” ile konusuna göre tasnif edilmiş, sosyal medya verilerinin arşivlenmesini içeren “sosyal medya arşivleri”ni de kapsamaktadır.

İnternet arşivleme işlemi; internette kaydedilen verilerin depolanması, bir arşivde tutulması ve bu toplanan verilerin gelecek araştırmalarda kullanılabilmesini sağlayan bir veri toplama işlemi olarak açıklanmaktadır (Niu, 2012). İnternet arşivlemede süreklilik saptanarak, bir toplumun belleğinin kaybolmamasına karşı bir eylem olarak değerlendirilmektedir (ISO, 2013: 15).

İnternet arşivlemesinin ilk örneklerinden birisi, 1996 yılında kurulan Internet Archive (*İnternet Arşivi*) adlı sanal kütüphanedir. Kütüphane, internette yer alan bilgilerin bir belge olarak ele alınmadığı için kütüphaneden önce kimsenin bu bilgileri arşivlenmediğini belirtir (Internet Archive, 2021). Sanal kütüphanede, web sitelerinin yanı sıra basılı belgeler, televizyon programları, müzik arşivi gibi görsel-işitsel pek çok dokümanı arşivlenmektedir (Toyoda ve Kitsuregawa, 2012). Bugün Internet Archive'ın veri tabanında toplamda 25 yıllık bir web sitesi arşivi bulunmaktadır. İnternet arşivlemesinin diğer bir örneği de Avrupa Birliği tarafından desteklenen, EuropArchive (*Avrupa Arşivi*) adlı arşivdir (2021).

2004 yılında Amsterdam merkezli kurulan arşiv, her ay Avrupa bölgesinde yer alan web sitelerini arşivlemekte ve bugün veri tabanında terabayta varan web arşivi bulunmaktadır. 2010 yılında açık kodlu kaynak kullanarak, herkesin erişimine sunulan arşiv, “Medyanın belleğe hizmet ettiğine inanıyoruz. İnternetteki bilgi kasırgası içinde önemli ve değerli parçaları korumak için internetin büyük ölçekli, herkese açık bir internet belleğinin gerekli olduğuna inanıyoruz.” (EHPS, 2011) diyerek, çalışma amaçlarını açıklamıştır. EuropArchive, internette yer alan bilgilerin, bellek inşasından yerini vurgu yaparak, çalışmalarını “dijital bellek” olarak adlandırmaktadır.

Bağımsız ve fonlarla desteklenen dijital arşiv çalışmalarının yanı sıra Dünya’da bazı ülkelerin de internet ve sosyal medya arşiv çalışmaları bulunmaktadır. Yeni Zelanda hükümeti 2003 yılında (National Library of New Zealand (*Ulusal Yeni Zelanda Kütüphanesi*)), 2003 yılında İngiltere hükümeti (Legal Deposit Libraries Act (*Yasal Mevduat Kütüphaneler*)), 2004 yılında Kanada (the Act to Establish the Library and Archives of Canada (*Kanada Arşiv ve Kütüphane Kurma Girişimi*)) ulusal kütüphanelerinde internet arşivlerine ayrı bir yer vererek, dijital bellek çalışmalarını hükümet tarafından destekleyen ilk örneklerindendir (Toyoda ve Kitsuregawa, 2012).

Bu arşivlerden öne çıkan dünyanın en büyük kütüphanelerinden olan British National Archives (*İngiliz Ulusal Kütüphanesi*), bin yıllık tarihi arşive sahiptir. Kütüphane, İngiliz hükümetine bağlı bakanlık, büyükelçilik gibi resmi kurumların web sitelerini (yaklaşık 700 milyon web sayfası) arşivlemiş ve arşivlemeye devam etmektedir (Maynard ve Greenwood, 2012: 3487). 2014 yılında sosyal medya verilerini de arşivleyen kütüphanede, 2006 yılından günümüze toplamda 877 bin tweets, 119 bin 600 Flickr fotoğrafı, 39 bin 900 Youtube videosu arşivlenmiştir (British National Archives, 2020).

Kütüphane, sosyal medya arşiv çalışmasında, İngiltere'nin 2000 yılından sonra öne çıkan toplumsal olaylar sırasında (2016 yılı Brexit, Londra Olimpiyatları gibi) sosyal medyada bu olaya ilişkin açılan etiketlerin altında paylaşılan tüm içerikleri arşivleyerek, araştırmacıların erişimine sunmuştur (British National Archives, 2020). Başkanlık ve ona bağlı birimlerin sosyal medya hesaplarıyla, web sitelerini arşivleyen diğer bir ülke ABD'dir.

ABD'de başkanlığa bağlı sosyal medya hesaplarıyla, web siteleri, resmi bir belge olarak tanınmış ve bunun üzerine başkan, başkan yardımcısı, başkan eşi gibi resmi makamlar adına açılmış hesaplar 2017 yılından itibaren düzenli olarak arşivlenmektedir. National Archives (*Ulusal Arşivler*) altında yer alan başkanlık arşivlerinde, internet arşivlemesi ve sosyal medya arşivleri Barack Obama yönetimi ile başlamıştır (Barack Obama Presidential Library, 2021).

Ulusal arşiv çalışmalarının yanı sıra sosyal medyadaki verilerin akademik çalışmalar için kullanma ihtiyacı duyan üniversitelerin ve bağımsız araştırma merkezlerinin geliştirilmiş oldukları açık kaynak kodlu uygulamalar bulunmaktadır. İnternet ve sosyal medya verilerine ulaşılması belli teknik ve yazılım bilgisi gerekmektedir. Araştırmacılar için bu yazılımlar ya da uygulamalar karmaşık ve anlaşılması zor gelmektedir. Sosyal ağlardaki verilerin amaca uygun olarak arşivlenmesi, araştırmada ve akademik çalışmalarda kullanılabilir ve erişilebilir olması kütüphane, vakıf, arşiv aktivistleri tarafından çeşitli yazılımlar ve araçlar geliştirilerek, arşiv çalışmalarının geniş kesime ulaşması hedeflenmektedir. İlk örneklerinden birisi George Washington Üniversitesi Kütüphanesi tarafından geliştirilen ve Twitter'dan araştırmacıların talebine uygun veri kümelerini çekebilen Social Feed Manager (SFM-Sosyal Akış Yöneticisi) yazılımıdır.

Yazılım, herkesin erişimine açık, GitHub platformu üzerinden, amacına uygun kullanabileceği bir olanak sunmaktadır. George Washington Üniversitesi Kütüphanesi standart hizmetlerine “sosyal medya veri danışmanlığı” olarak adlandırdığı bu olanağı da ekleyerek, akademik kütüphane iş tanımını genişletmiştir. Güncel sosyal medyayı kullanarak, içerikleri bir araya getirmek, uzun vadeli korunmasını sağlamayı hedefleyen, diğer yazılımlara örnek olarak Mukurtu, Open Archive, Archives Unleashed, Webrecorder verilebilir.

İnternet ve sosyal medya arşivlerini kapsayan dijital bellek çalışmaları, hükümetlerden kütüphanelere, arşiv ve bellek araştırmacılarından aktivistlere kadar, bu verilerin korunması önemli görülmektedir. İnternet ve sosyal medya yer alan bilgilerin uzun süre korunması, tarihi belge olarak gelecek nesillere aktarılması, üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gereken bir konudur. Türkiye'de sosyal medya içeriklerinin arşivlenmesine yönelik bir bilimsel çalışma/projeye rastlanılmamıştır (Yalçınkaya, 2020: 34).

3. Toplumsal Hareket Arşivlerine Dijital Arşiv Aktivizminin Etkisi

20. yy.'nın ilk on yılında, dünyanın çeşitli yerlerinde ekonomik ve sosyal eşitsizliğe, iklim krizine, ayrımcılığa, insan hakları ihlallerine karşı toplumsal hareketler yaşanmış, yaşanmaya devam etmektedir.

Arap Baharı (Tunus'ta başlayıp Libya, Mısır, Yemen, Suriye ve Bahreyn'e yayılan), Gezi Hareketi (Türkiye), Occupy (İşgal) Hareketi (ABD), Metoo (Bende) hareketi (ABD), Indignados (Öfkeliiler) Hareketi (İspanya), gibi tüm bu toplumsal hareketler sırasında sosyal medyanın, toplumsal muhalefeti güçlendirici, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olduğu ve hareketlerin küresel ölçüğe yayılmasında itici bir güç olduğu yapılan araştırmalar ile ortaya koyulmuştur (Castells, 2015; Gerbaudo, 2012; Bennett vd., 2014).

Sosyal medyanın toplumsal hareketler üzerindeki etkisini anlamak için yakın dönem örneklerinden Floyd eylemlerine³ bakmak, sosyal medya arşivleri ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi anlamak için yol gösterici olabilir.

2020 yılı mayıs ayında ABD'de başlayan Floyd eylemleri ülke sınırlarını aşarak, tüm dünyada siyah ayrımcılığına karşı kitlesel bir protestoya ve tepkiye dönüşmüştür. Silahsız siyah adamın (George Floyd) polis tarafından tutuklanmasını içeren, görgü tanıkları tarafından çekilen video, sosyal medyada geniş çapta paylaşılmış, tüm dünyada siyahilerin polis şiddetine maruz kalmasına, öldürülmesine karşı – çevrim içi ve çevrim dışı- protestolarda büyük bir rol oynamıştır (McLaughlin, 2020; Richmond, 2020). PEW Araştırma Merkezi verilerine göre, gösterilerin başladığı 26 Mayıs'tan 7 Haziran'a kadar, "BlackLivesMatters (Siyahilerin hayatı önemlidir)" etiketi altında toplamda 47,8 milyon tweet gönderilmiştir (Anderson vd., 2020).

Floyd olayının, küresel boyutta toplumsal muhalefete dönüşmesinde görgü tanığının olay anına dair çektiği videonun da etkili olduğu söylenebilir. Videonun sosyal medyada paylaşılması, konunun ulusal sınırlar içinde ve dışında geniş kitlelere ulaşarak, gündemde yer almasını ve bireysel siyasal katılımı arttırarak, insanların kolektif eylem üretmelerini sağlamıştır (Bennett vd., 2014:233). Tutuklama anına ilişkin videoyu izleyenler dolaylı yoldan olaya tanık olmuşlardır. Bu tanıklık hali, izleyiciyi iletişimsel anıların yardımıyla tarihsel ve kültürel belleğin inşasında aktif bir katılımcıya dönüştürmüştür (Başaran İnce, 2014: 24). Floyd eylemlerinde de görüldüğü gibi, sosyal medya ana akım medyada yer almayan bilgilere ulaşmada, insanların bir araya gelmesini sağlamada, toplumsal muhalefetin oluşmasında alternatif bir araç olmuştur.

Toplumsal olaylar sırasında insanların tepkilerini içeren sosyal medya içeriklerini belgelemek, arşivlemek toplumu anlama ve o topluluğun belleğine sahip çıkılması bakımından arşivcilere, araştırmacılara ve aktivistlere birincil kaynak sunmaktadır. Özellikle, Twitter'in, aktif ve

³ 25 Mayıs 2020 tarihinde George Floyd adından siyahî, ABD'nin Minneapolis eyaletinde polis tarafından tutuklanmasının ardından yaşamını yitirmiştir. Tutuklama sırasında, görgü tanıkları tarafından çekilen görüntülerde, beyaz polis memurunun dizini Floyd'un boğazına bastırarak, onu nefessiz bıraktığı ardından Floyd'un öldüğünü göstermektedir. Bu videonun dolaşıma girmesinin ardından önce ABD'de sonra dünyanın çeşitli yerlerinde ırkçılığa karşı protestolar düzenlenmiştir (Hill vd., 2020; Dakss, 2020). 2012 yılında siyahî genç Trayvon Martin'in polis tarafından öldürülmesinin ardından sosyal medyada "BlackLivesMatter (BLM)" etiketi ile siyahî yönelik ayrımcılığa karşı bir hareket başlatılmıştır (Clayton, 2018: 2). 2012 yılında beri siyahî ayrımcılığın karşı sosyal medyada BLM etiketi kullanıldığı görülmektedir.

yayılmacı kullanımının bir yan etkisi olarak, toplumu anlamak için zengin ayrıntılar sunmaktadır (Risse vd., 2020: 290). Sosyal medya verilerinin, büyük teknoloji firmalarının elinden çıkararak, toplumsal faydaya dönüştürmek, unutmaya karşı hatırlamayı öne çıkaran, alternatif bir arşiv yaratma biçimi olarak “dijital arşiv aktivizmi” hareketi ortaya çıkmıştır.

Arşiv aktivistleri, topluluk arşivleri yaratarak, toplumsal hareketlerin konularına göre, toplumda dezavantajlı grupların, marjinalize edilmiş toplulukların (feministler, çevre hareketi, siyah karşıtlığı gibi) ve belli bir topluluk tarafından yürütülen toplumsal hareketlerin yeni bir formu olarak değerlendirilmektedir. “BlackLivesMatter” hareketinden doğan 2015 yılında kurulan “Baltimore Uprising Archive Project (*Baltimore Ayaklanması Arşiv Projesi*) ve “Documenting Ferguson (*Ferguson’u Belgelemek*)” topluluk arşivlerine örnek verilebilir.

Topluluk arşivi kavramı ilk kez 1942 yılında “Library Journals” dergisinde ABD literatüründe kullanılmıştır (Poole, 2020: 658). 1960-1970 yıllardaki toplumsal olayların yükselişiyle birlikte sözlü tarih, halk tarihi çalışmalarında kullanılmaya başlanmıştır (Poole, 2020:658). 21. yy.’ın sonlarında topluluk arşivlerinin büyümesi ve görünürlüğünün artması, kişisel ve aile geçmişine olan ilginin artması, tarihsel kayıtlardaki eksiklikler, önyargılarla ilgili artan farkındalık ve hayal kırıklığı, ötekileştirilen grupların kendi kimliklerini ifade etme istekleri yönünde oluşmuştur (Flinn, 2010: 51; 2007: 160). Arşiv alanında, "Aktivist arşivler" kavramı, son yıllarda hem bilimde hem de uygulamada ilgi görmüştür. Arşiv akademisyenleri Andrew Flinn ve Ben Alexander, “aktivist arşiv” kavramını arşiv kayıtlarının erişim hakları ya da katılımcı haklar gibi konularda kampanya yapan, aktivist grupları ve sosyal adalet amaçlarını desteklemek için arşiv koleksiyonlarının yayılmasını sağlamak olarak tanımlamaktadır (Cifor vd., 2018: 70). Topluluk arşivleri, toplumsal belleğin, gelecek nesillere aktarılmasında topluluk kimliğini ve belleğini belgelemek için önemli bir alandır. Topluluk arşivleri hakkındaki güncel tartışmalar, genellikle bu arşivlerin varoluşunun, bir topluluğun kendi kimliğinin ve belleğinin kayıt altına alınması, kontrol edilme ihtiyacı tarafından yönlendirildiğini açıklamaktadır (Flinn, 2007:160; Gilliland ve Flinn, 2013). Topluluklar kendilerini nasıl ve neden belgelediği, neden arşiv oluşturdukları, hala gelişmekte olan bir araştırma alanıdır. Bu nedenle, ortaya çıkan topluluk arşivleri, amaca uygun görünen teknolojiyi kullanarak kimliği ve belleği canlı tutmak ve paylaşmak için oluşturulan dış mekanlar olarak kavramsallaştırmıştır (Gibbons, 2019).

Aktivizm, toplumsal hareketlerin sosyal medya ile bağlantısı, sosyal medyanın toplumsal hareketler için kayıt altına alınması gereken arşiv oluşturma potansiyeli topluluk arşivlerini yeniden gündeme getirmiştir. Topluluklar, kendi arşivlerini, belleğine sahip çıkmak için bağımsız, gönüllü kişiler tarafından ya da vakıf, kuruluşlardan fonlar alarak arşiv çalışmaları yapmaktadır. Yazılımsal ve teknik bilgi gerektiren sosyal medya arşivlemenin önündeki bu engelin aşılması yine aktivistlerin kendi içlerinden olmuştur. Dijital arşiv aktivistleri, toplulukların kendi arşivlerini oluşturması için arşiv hareketine önem vererek, sosyal medya verilerinin yitip gitmesine karşı yeni bir hareket başlatmışlardır.

4. Araştırma Yöntemi

Sosyal medya arşivlerinin toplumsal bellek inşasındaki rolünü ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada, araştırmanın sorularına ve amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden dijital etnografi yöntemi uygulanmıştır.

Dijital etnografi, klasik etnografiden farklı olarak araştırmacıya, katılımcıları çevrimiçi takip etme, sosyal davranışlarını ve etkileşimlerini çevrimiçi gözlemleme olanağı sunmaktadır (Anbarlı, 2020: 98).

Dijital etnografinin sahası internettir ve araştırmalarda veriler internet dolayısıyla gözlem, web siteleri, blog sayfaları, dijital video, dijital resim gibi içeriklerin incelenmesiyle elde edilir (Anbarlı, 2020: 98). Araştırma konusunun sosyal medya arşivleri olması, internette üretilen içeriklerin arşivine odaklanması, araştırma yönteminin dijital etnografiye uygun olmasını sağlamıştır.

Bu araştırmada toplumsal hareketlerin sosyal medya arşivlerine odaklandığı için örneklem olarak DocNow seçilmiştir. Sosyal medya arşiv çalışmalarını dünyada yürüten DocNow'un dışında Hatelab, Cosmos gibi araştırma merkezleri, oluşumlar bulunmaktadır.

Bu çalışmada DocNow'un seçilmesinin nedeni; DocNow'un diğerlerinin aksine arşiv çalışmalarında toplumsal hareketlerin sosyal medya arşivlerine odaklanmasıdır. DocNow'u detaylı incelemek, çalışmalarını gözlemek için DocNow tarafından Ocak-Nisan 2021 tarihleri arasında düzenlenen toplantı, sempozyum ve atölyelere "pasif katılımcı" olarak katılmıştır. Dijital etnografide pasif katılımcı yöntem, araştırmacının, incelediği olay ve olguyu uzaktan takip ettiği ancak eylem sahnesinde bulunduğu ve diğer insanların ise takip edildiğini bilmedikleri durumlarda kullanılmaktadır (Baltacı, 2019: 376; Anbarlı, 2020: 99). Katılımcı gözlem yöntemi, araştırmaya araştırdığı konuyu, olayı doğrudan deneyimlenmesine olanak tanıdığı ve olaylara dışarıdan değil içeriden bakmasını sağladığı için araştırmada yöntem olarak seçilmiştir (Spradley, 1980:50). Araştırmada veriler; pasif katılımcı gözlemin yanı sıra DocNow'un web sitesinden, sosyal medya hesaplarından, video kayıtlarından, basın haberlerinden elde edilmiştir.

Verilerin çoklu ve geniş tutulmasının nedeni; araştırma güvenilirliği ve geçerliliğini sağlamak, araştırma hakkında zengin bir veri tabanı oluşturmak ve ulaşılan sonuçların daha geniş bir açıyla analiz edilmesini sağlamaktadır (Subaşı ve Okumuş, 2017: 423).

Çalışmanın araştırma soruları aşağıda gibidir:

- 1.Sosyal medya arşivleri, dijital arşiv aktivistleri tarafından nasıl oluşturur?
- 2.Sosyal medya arşivlerin toplumsal belleğin şekillenmesinde/inşasındaki rolü nedir?

Bu sorulara yanıt bulmak için dijital arşiv aktivist oluşumu ve Dünya'da sosyal medya arşiv çalışmalarına öncülük edenlerden biri olan DocNow çalışmada detaylı incelenmiş, çalışmaları toplumsal bellek açısından analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilen verilerin, araştırma sorusuna uygun olarak temalara ayrılarak özetlenmesi ve yorumlanmasını olanak verdiği (Özdemir, 2010: 336) için betimsel analiz kullanılmıştır.

Bu araştırmanın sınırlılığını, internet ve sosyal medya arşivlerini kapsayan dijital bellek çalışmalarından, toplumsal hareketlerin sosyal medya arşivlerine odaklanmasıdır. Ayrıca çalışmada, arşiv çalışmalarında öne çıkan tek bir oluşum üzerinden analiz yapılarak, araştırma kapsamı sınırlandırılmıştır.

4.1. Bulgular

Araştırma sonuçları “Sosyal medya arşivlerinin dijital arşiv aktivistleri tarafından oluşturulması” ve “Sosyal medya arşivlerin toplumsal belleğin şekillenmesinde/inşasındaki rolü” iki başlık altında verilmiştir. Araştırma sonuçları paylaşılmadan önce araştırmanın örneklemini DocNow kısaca tanıtılacaktır.

4.2. Dijital Arşiv Aktivist Oluşumu Docnow

Toplumsal hareketlerinin sosyal medya içeriklerinin arşivlenmesi konusunda çalışmalar yapan DocNow, Society of American Archivists’in (*Amerikan Arşivciler Topluluğu*) Washington’daki yıllık toplantısında, bir araya gelen arşivciler tarafından 2014 yılında geliştirilmiştir (Galarza, 2018: 792).

Proje olarak başlayan oluşum, daha sonra proje sınırları aşarak bugün bağımsız çalışmalar yürüten, içerisinde arşiv aktivistleri, akademisyenleri barındıran topluluk arşivleri arasında yerini almıştır. Proje, The Andrew W. Mellon Foundation (*Vakfi*) fon olarak 2015 yılında başlamıştır. Projenin destekçiler arasında University of Maryland, University of Virginia ve topluluk arşivlerine destek veren Shift Collective de bulunmaktadır (DocNow, 2021a). DocNow’un kurulmasında, 2014 yılında ABD’nin Missouri eyaletine bağlı Ferguson kabusunda 18 yaşındaki siyahi genç Michael Brown’un beyaz bir polis tarafından öldürülmesine, siyah ayrımcılığına karşı başlayan toplumsal hareketin sosyal medyada yarattığı etkinin, sosyal adalet duygusunun korunması ve bu içeriklerin korunması edilmesi gerekliliği fikri etkili olmuştur (Summers, 2016).

4.2.1. Sosyal Medya Arşivlerinin Dijital Arşiv Aktivistleri Tarafından Oluşturulması

Documenting the Now, Türkçe “Şimdiyi Kayıt Altına Al” anlamına gelmektedir. Şimdi kayıt altına alınarak, dijital ortamda üretilen içeriklerin ve toplumsal hareketlere ilişkin bilgilerin korunması toplumsal belleği koruma çalışmalarının bir ürünü olarak görülebilir. DocNow’un dijital arşiv çalışmaları, iki ana konu üzerine odaklanmıştır.

Birincisi, sosyal medya verilerinin kayıt altına alınmasındaki teknik sorunların çözümüne yönelik, verilere herkesin erişimi kolaylaştıracak yazılımsal araçlar geliştirerek, teknik destek vermek, ikincisi ise verilerin kullanımı ve arşivlenmesindeki etik konu ve sorunlarla ilgilenenler arasında (kütüphaneci, arşivci, öğrenci, akademisyen, aktivist, yazılımcı vb.) topluluk yaratarak, birbirleri arasında iletişimi sağlamak (Galarza, 2018: 792). DocNow’un yaratmak istediği, arşiv çalışmalarını teknik bir konu olmaktan çıkarmak ve verilere herkesin erişimini kolaylaştırmaktır. Bunu yaparken, aktivistlerin kendi arşivlerini oluşturmalarını sağlayarak, arşiv aktivizmi geniş kesimlere yaymayı amaçlamaktadır. DocNow, kuruluş amacını tarihi öneme sahip toplumsal

olaylar sırasında sosyal medyada paylaşılan fotoğraf, video, ses gibi iletileri arşivleyerek ilgilerin erişimine sunmak olarak açıklar (DocNow, 2021a). Verilerin arşivleme çalışmasında, web sitelerinde bulunan veri setleri (dashboard) kendilerini arşiv aktivisti olarak tanımlayan, gönüllü arşivcilerin katkılarıyla kolektif olarak yapılmaktadır. DocNow'un sloganlarından birisi de “Archiving protests, protecting activist (Protestoları arşivlemek, aktivistleri korumak)’tır.

DocNow, sosyal medya arşivleme yazılımları geliştirmenin yanı sıra, arşiv aktivistleri (topluluk) arasındaki iletişimi sağlamak için “Slack” isimli mobil uygulamayı kullanmaktadır (DocNow, 2021a). Ayrıca Twitter sayfaları ve blog yazıları, belirli aralıklar ile düzenledikleri atölyeler aktivistler için sosyal medya verilerini arşivleme konusunda yayınlar üretmekte, arşiv aktivistlerini bilgilendirmektedir. Floyd eylemlerinden sonra “arşivciler aktivistleri destekliyor (archivist supporting activist)” sloganıyla arşivcilere çağrı yaparak, arşiv oluşturmak isteyen aktivistlere arşivcilerin destek vermelerini istemişlerdir (DocNow, 2021b). Çağrıya web sitesi adı satın alma, yazılım geliştirme, web/video arşivleri oluşturma gibi konularında aktivistlere gönüllü destek sunmak isteyen ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Meksika, İskoçya, İsveç’ten toplamda 262 arşivci yanıt vermiştir (DocNow, 2021b). DocNow, arşivcilerin bilgilerini ve hangi konuda destek vereceklerini yazdıkları listeyi web sitesinden yayınlamıştır (DocNow, 2021b). Bunun nedeni arşivciler ile aktivistler arasındaki bağı kurarak, dayanışma ve yardımlaşmayı pekiştirmek ve dijital içeriklerin korunması konusunda farkındalık yaratarak, topluluk arşivlerini genişletmektir.

4.2.1.1. Docnow Geliştirdiği Araç Nasıl Çalışır?

DocNow özellikle çalışmalarında Twitter’a odaklanmaktadır. Twitter’ın kişilerin siyasi görüşlerini ifade etmesinde bir araç olarak kullanılması, onu diğer sosyal medya platformlarından ayırmaktadır. Twitter’da bazı durumlarda tweetlerin silinmesi, Twitter hesaplarının askıya alınması, teknik problemler nedeniyle içerikler bir süre sonra kaybolmaktadır. DocNow ve onun gibi araçlar geliştiren arşiv aktivistleri sayesinde araştırmacılar dataların kaybolmasına karşı bellek arşivi oluşturmaktadır.

DocNow tarafından geliştirilmiş arşivleme araçları/yazılımları (twarc, hydrator vs.) GitHub platformu üzerinden herkesin erişimine açıktır (DocNow GitHub, 2021). DocNow araçları/yazılımları ile Twitter’dan veri çekme süreçleri aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır; “Twitter API’nin Hizmet Koşulları, Web’de büyük miktarlarda bulunan Twitter verilerinin kullanıma sunulmasına izin vermez. Twitter verileri (TweetID’ler), araştırmalar için kullanılabilir ve yerel kullanım için arşivlenebilir, ancak kamuya açık olarak paylaşamaz. Ancak, bu veri setleri tamamen tweet ID lerinden oluşacağı için son kullanıcı için bir anlam ifade etmez.” (DocNow GitHub, 2021).

Twitter'dan veri çekebilmek için API⁴'ler kullanılmaktadır. Çekilen verilerde coğrafi konum, zaman, resim ve diğer ekli bilgiler yer almamaktadır.

Araştırmacılar, Twitter API'sinden sadece tweet kimliklerinden oluşan bir düz metin dosya çekilebilmektedir (DocNow GitHub, 2021).

DocNow'un geliştirdiği komut satır aracı olan "twarc"; Twitter API'sinden veri toplanırken kullanıcı tarafından yönetebilen veri hız akışı ve arama limit seçenekleri sunarak, çekilen tweet kimliklerinin JSON (Javascript Nesne Gösterimi) formatında tutulmasını sağlar ve sonra araştırmacılar bu tweet kimliklerini, ilişkili orijinal Twitter verisini görüntüleme işlemi olan "Hydrator" yazılım aracı ile yapabilmektedir.

Bu, Twitter kimlik dosyasını, bilgisayarın masaüstüne ".cvs" uzantılı bir dosya olarak indirilmesini sağlar. "DocNow Hydrator", Twitter gizlilik şartları gereği Twitter API aracılığıyla çekebilen tweet kimliklerinin orijinal içeriğini görüntülenmesini sağlayan açık kaynak kodlu bir yazılımdır. ".cvs" dosyası tweet kimliklerine karşılık gelen orijinal ilgili tüm Twitter verilerini içermektedir. Ayrıca, API aracılığıyla çekilmiş tweet kimlikleri istenirse yine DocNow'un geliştirmiş olduğu ve internet ortamında herkese açık olan katalog uygulamasına eklenebilmektedir. "Catalog" tweet veri setleri kayıt defteri olarak adlandırılabilir. Kullanıcılar bu katalogta bulunan konulara ve araştırmalarına kaynak olabilecek diğer Twitter veri kümelerini yukarıda bahsi geçen "DocNow hydrator" aracı/uygulaması aracılığıyla .cvs formatında masa üstüne indirebilir veya API'den toplamış oldukları bireysel veri setlerini diğer kullanıcılarının faydalanmaları için yine bu kataloğa ekleyerek katkı sunabilirler.

4.2.2. Sosyal Medya Arşivlerin Toplumsal Belleğin Şekillenmesinde/İnşasındaki Rolü

Aktivizm, toplumsal hareketlerin sosyal medya arşivlenmenin gerekliliği ve önemini anlamak için DocNow oluşumu fikir vericidir. Proje olarak başlayan DocNow, bugün arşivcilerden yazılımcılara, akademisyenlerden öğrencilere kadar toplumsal hareketlerin arşivlenmesi konularıyla ilgilenen bu konuda çalışmalar üreten kişileri bir araya getirmiştir. 2000'li yıllardan sonra dijitalin gündelik yaşamın içinde giderek daha fazla yer bulması, sosyal medyanın artık siyasi katılımın sağlandığı bir alan olarak değerlendirilmesi, sosyal medya ve toplumsal bellek arasında nasıl bir ilişki bulunur sorunu tartışmaya açmıştır. Bellek çalışmaları, pratikleri, kültürel araçlar ve teknoloji ile şekillenen, geçmişin şimdiki zamanda şekillenmesi ve inşa edilmesi ile geleceğe taşınan bir süreçtir. Gelecekte şimdikiyi hatırlamak için belgeleme ve kayıt altına almak, tarihsel olayların, figürlerin bilinçli olarak arşivlenmesi toplumsal bellek formları olarak değerlendirilir (Lohmeier ve Pentzold, 2014: 780).

⁴ API (Application Programming Interface Uygulama Programlama Arayüzü), farklı uygulamaların birbiriyle etkileşime geçmelerine olanak sağlayan ve veri alışverişi yapmasını sağlayan ara yazılımdır (Acker ve Kreisner, 2020:117). Ancak, API'ler tarafından toplanan veriler sadece ham veri olduğu için doğrudan görsel bir görüntüleme işlemi yapılamamaktadır. Bunun yanında sosyal medya içerikleri orijinal metin ve görselleri değil, veri kümeleri olarak toplanmaktadır. Yani API aracılığıyla elde edilen verinin saklanması ve görselleştirilmesi için farklı araçlara ihtiyaç vardır (Acker ve Kreisner, 2020:117).

Toplumsal hareketlerin hatırlatıcı imgeleri ya da formları arasında bir fotoğraf, bir cümle ya da ana ilişkin ileti zamanın şimdiki anını temsil eder ve belirli anlatılar, kişisel öyküler bellek çalışmalarını içerir (Gerbaudo, 2012; Smit, vd., 2018: 3120).

Ocak-Nisan 2021 tarihleri arasında düzenlenen toplantılara katınıldığında, DocNow'un ABD merkezli olmasından kaynaklı, arşiv çalışmalarında siyahi toplulukların belleğine yoğunlaştığı gözlenmiştir.

DocNow, etrafında bir araya gelen arşivciler, ABD'nin çeşitli eyaletlerinde siyahi topluluğun belleğini güçlendirecek kütüphaneler kurularak, arşiv çalışmaları yapmaktadır (ATBW, 2021).

29 Nisan 2021 tarihinde Zoom üzerinden gerçekleşen "Archiving the Black Web (Siyah Web Arşivlenmesi)" başlıklı forum iki gün sürmüş ve programda siyahi toplulukların arşiv çalışmalarını yürüten arşivci, akademisyen, aktivistleri bir araya gelerek, arşiv tartışmaları yürütmüşlerdir. DocNow çalışmalarını, toplumsal hareketlere ilişkin arşiv çalışmalarını, bellek çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirmektedir (Summers, 2016). Sosyal medya, özel ve kamusal alan, bireysel ve kolektif anıların birbirine bağlandığı, birleştiği bir alan olarak işlev görür. Andrew Hoskins, bu birleşimden doğan belleği "bağlantılı bellek (connective memory)" olarak kavramsallaştırarak, toplumsal belleğin insan ile dijital teknolojiler, medya arasındaki bağlantıların akışı yoluyla elde edildiğini belirtir (2011: 272).

DocNow arşiv aktivistlerinden olan Ed Summers, sosyal medyanın insan hareketlerini temsil eden, geçmiş dönemde şimdi yaşanan tarihi olayları anlamak için bir rehber olduğunu belirtmektedir (2019). Sosyal medyada yer alan veriler, bazı durumlarda silinmekte, hesaplar askıya alınmakta ya da şirketlerin veri politikalarındaki değişiklikler nedeniyle verileri ulaşılmamaktadır. DocNow oluşumun amacı da bu verilerin uzun süre korunarak, bellek çalışmalarına katkı sunmak ve toplulukların belleğini canlı tutmak ve sosyal medya arşivlerinin toplumsal bellek inşasındaki etkisi hakkında farkındalık yaratmaktır. Dijital arşivciler, sosyal medyanın bir gün tarihçiler, araştırmacılar için muazzam bir materyal sunacağını belirtir. Stephanie Kingsley, "23. yy.'da yaşayan, 21.yy. çalışan bir tarihçi olduğunu hayal edin. 21. yy.'daki toplumsal hareketleri anlamanız için sosyal medya verilerine bakmanız gerekecek. Tweetler, videolar, fotoğraflar, resmi açıklamalar gibi pek çok dokümanı bulmanız için sosyal medya arşivlerini o tarihçiye zengin bir arşiv sunacaktır." diyerek sosyal medya arşivlerinin gelecekte taşıyacağı potansiyeli açıklamaktadır (2016).

DocNow temsilcilerinden Bergis Jules de sosyal medya arşivlerini, geçmişe nasıl bakacağımızı önceden düşünme girişimi olarak tanımlamakta ve belleğe işaret etmektedir (2019). DocNow'un web sitesinde, "BlackLivesMatter", "Trump", "Hurricane (Kasırğa)", "metoo movement" gibi yakın dönem tarihi olaylara ilişkin Twitter veri setleri arşivi bulunmakta, herkesin erişimine sunmaktadır. Jenna Wortham, insanlık tarihinin hayal bile edilemeyecek sayıda küçük hikayelerin bir araya gelerek, büyük hikayeyi oluşturduğunu belirterek, dijital teknolojiler sayesinde küçük hikayelerinden hepsini kaydetme yeteneğine sahip olduğumuzu, ve tarih yazımın tamamen başka bir şeye dönüşebileceğini, farklı seslerin, görünmez olan toplulukların tarih içinde dijital arşivler ile bulabileceğini belirtmektedir (2016).

DocNow ve onun gibi dijital arşiv aktivistleri, yaptıkları arşiv çalışmaları ile tarih yazımını yeniden şekillendirmekte, toplumsal belleği bugünden inşa etmektedir.

5. Sosyal Medya Arşivlerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Zorluklar

Dijital içeriklerin arşivlenmesinde, arşivlenecek içeriğin belirlenmesi, dezenformasyon, mahremiyet, arşiv alanı gibi çözülmeyi bekleyen sorunlar bulunmaktadır. DocNow, belirli aralıklar düzenledikleri atölye, seminer, konferanslar ile bu alanda çalışan kişileri bir araya getirerek bu konularda çözüm üretmeye çalışmaktadır. DocNow'un yanı sıra kütüphaneciler, tarihçiler, akademisyenler dijital bellek olarak internet ve sosyal medya arşivlerin oluşturulmasında tıkanan konularda fikir üretmekte, çözüm yolları aramaktadırlar.

Dijital içeriklerin arşivlenmesinde en büyük sorunlardan birisi sosyal medyada ya da internette yer alan içeriklerden hangilerinin arşivlenmesi gerektiğidir. Bu içeriklerin arşivlenmesinde karar verici kimler olacaktır? sorusu yanıt aranması gereken sorulardandır. DocNow'dan Bergis Jules, Ferguson protestosunu örnek vererek, bu olayda atılan her tweeti arşivlemenin mümkün olmadığını ancak insanların olabildiğince bu olayı çok perspektifli hatırlamasına olanak sağlayacak kadar tweetin arşivlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Pretlove, 2018: 2). Jules, DocNow gibi teknik yazılımlar sağlayan oluşumların, verilerin arşivlenmesinde, toplulukların ve arşiv aktivistlerin belirleyeceği anahtar kelimelerin topluluklara arşivlemede yardımcı olabileceğini belirtir (Pretlove, 2018:2).

Sosyal medya verilerinde hangilerinin arşivlenmesi konusu gelecekte yazılan tarihi etkileme potansiyeli taşıdığından üzerinden dikkatli durulması, tartışılması gereken bir konudur. Internet Archive direktörü Jefferson Bailey, bu konunun arşivler için bir sorun oluşturduğunu ancak dijital arşivlerin, tarihsel kayıtlar içinde benzeri görülmemiş bir çoğunluk temsiliyetine izin verdiğini ifade eder (2013).

Dijital içeriklerin arşivlenmesi konusunda tartışmaların sürdüğü bir konuda etik konudur. Toplumsal hareketleri kayıt altına alırken, protestolara katılan kişilerinde güvenliği ve bilgilerinin korunması gerekir (Jules, 2020). Bir kişi tweet attığında ya da Facebook'a yorum yaptığında, o kişinin "unutulma hakkı" var mıdır? Kişilerin, sosyal medya içeriklerinin arşivlenmesi konusunda bilgilendirilmesi ve onayı alınması gereklidir. Twiter ve diğer sosyal medya platformlarında, hesap açılırken kişilerden, verilerini üçüncü kişilerle paylaşacaklarına dair onay alınmaktadır. Ancak bu rıza metinlerinin çoğu kişinin tam olarak okumadan onay verdiğini bilinmektedir. Arşivcilerin bir kısmı kişilerin onay vermemesinin, tarihsel kayıtların bütünselliğini engelleyeceğini belirtir.

2018 yılında Ferguson Public Library'de (*Ferguson Halk Kütüphanesi*) bir araya gelen arşiv aktivistleri, sosyal medya verilerinin etik konularını tartışmış ve "Günümüz toplumsal hareketleri tarafından oluşturulan sosyal medyayı arşivlemek için etik konular: zorluklar, fırsatlar ve öneriler" başlıklı rapor yayınlamışlardır (Jules vd., 2018). Rapor, arşivciler için zorluklar ve fırsatlar dahil olmak üzere, sosyal medya içeriğini arşivlemek için etik hususlar ve gelecek hedefler ile ilgili önerileri kapsamaktadır (Bardini vd., 2019).

DocNow, sosyal hareketleri, topluluklar ve çevrim içi kullanıcıları belgelemenin etik konularını teorileştirme ve araştırma süreçlerindeki bilimsel etik konularına ve arşiv topluluğuna liderlik etmeye devam etmektedir (Acker ve Kreisberg 2020: 117). Yeterince temsil edilmeyen seslerin ve anlatılmamış hikayelerin temsilliyetinin sınırlandırılmasının yanı sıra geçmişte şeffaf temsil etmek için çalışan tarihçilerin, etik konularında bir araya gelerek, çözüm yolları araması gerekmektedir (Kingsley, 2016).

Sosyal medya arşivlerinin diğer bir sorunu da verilerin boyutlarının çok fazla olması, kurum ve kuruluşların verileri depolamasında yer ve teknik bilgi konusundaki engellerdir.

6. Sonuç ve Tartışma

2000'li yıllardan sonra internet, sosyal medya kullanımının artmasıyla, sosyal medya bireylerin gündelik aktivitelerin sergilemede, toplumsal bir olaya karşı tepkilerini dile getirmelerini sağlamada kullandıkları bir araç haline gelmiştir. Web siteleri, blog sayfaları ve sosyal medya gibi dijital platformlarından her gün sayısız bilgi paylaşılmaktadır. Dijital teknolojilerde yer alan bilgilerin kalıcı olacağına, bireylerin diledikleri zaman bu bilgilere erişilebileceğine dair genel bir kanı bulunmaktadır.

Ancak zamanla teknik ve ekonomik sorunlar, hukuki düzenlemeler gibi nedenlerle web sitelerine kapanmakta ya da sosyal medya hesaplarının askıya alınması, silinmesi nedeniyle dijitalde önemli olan bazı bilgilere erişilmemektedir. Yaklaşık olarak her gün web sitelerinin %75'i inaktif olmakta, alan adları ekonomik nedenler ile yeniden alınmadığı için kapanmaktadır (Wortham, 2016). Kaybolan bilgiler arasında, bugünün toplumunun gelecekte anlaşılmasını ve toplumsal olayların ileride hatırlanması sağlayacak bilgilerinde bulunmaktadır.

Bu bilgileri uzun süre saklanması, arşivlenmesi gerekliliği arşivciler, araştırmacılar, tarihçiler gibi araştırmacılar tarafından tartışmaya açılmış ve bu konu dijital bellek çalışmaları olarak adlandırılmıştır.

Dijital etnografi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada örneklem olarak dijital arşiv aktivist oluşumu DocNow ele alınmıştır. DocNow'un toplumsal hareketlerin sosyal medya arşiv çalışmalarını destekleyerek, sosyal medyada yer alan içeriklerin kaybolmamasına, unutulmamasına karşı hatırlamayı öne çıkarmayı hedeflemektedir. Pasif katılımcı gözlem ile edinilen verilere göre, DocNow'un arşiv çalışmalarının özellikle ABD'deki siyahi toplulukların arşiv çalışmalarında etkili olduğu, geliştirdiği yazılım ve uygulamaların bugün University of Washington, University of Maryland, University of Virginia gibi ABD'nin çeşitli üniversite kütüphanelerinde, araştırmacıların kullanımına sunulduğu gözlemlenmiştir. DocNow'un tartışmaya açtığı konular, özellikle siyahi topluluğun arşiv çalışmalarını etkilemiş ve sosyal medya arşivlerini oluşturan topluluklar ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi, DocNow içinde yer alan aktivistler tarafından oluşturulan siyahi hareketin sosyal medya içeriklerini arşivleyen sanal arşiv projesi ATBW (Archiving The Black Web)'dur.

DocNow, çalışmaları ve düzenlediği geniş katılımlı toplantılar ile arşivcileri, bellek çalışanlarını etkilemekte ve toplumsal belleğin inşasında sosyal medya arşivlerinin gelişmesine destek vermektedir.

ATBW arşivcileri, yaptıkları arşiv çalışmaları ile siyahilerin internette yer alan bilgilerini koruma altına alarak, toplumsal belleğe katkı sunduklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada, DocNow'un çalışmalarından ve bu çalışmaların etkisi ile oluşan arşivlerden yola çıkarak, araştırmada toplumsal belleğin inşasında sosyal medya arşivlerinin önemli bir parçası olduğu ortaya konulmuş, ayrıca sosyal medya arşiv oluşturulması için öneriler getirilmiştir.

Türkiye'de sosyal medya arşiv çalışmalarına dair literatürde yapılan araştırmaya göre henüz bir bilimsel proje/çalışma bulunmamaktadır.

Türkiye'de sosyal medya arşiv çalışmalarının oluşturulması için internet ve sosyal medya arşivlerinin toplumsal bellek inşasındaki rolünü ortaya koyan araştırmaların yapılarak bu alanda fark yaratılması gerekmektedir.

Arşiv çalışmalarının oluşturulması için teknik ve yazılımsal konularda atölyelerin düzenlenmesi, eğitimler verilmesi ve hükümet ve ulusal kütüphanenin bu konuda daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir.

Sosyal medya arşivlerinde, arşivlenecek içeriğin belirlenmesi ve buna kimin karar vermesi gerektiği, dezenformasyon, mahremiyet, arşiv alanı gibi karşılaşılan ve çözüm bekleyen sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü için arşivcilerin, iletişim bilimcilerin, bellek ve araştırmaların bir araya gelerek çözüm üretmesi ve tartışması gerekmektedir.

Sosyal medya arşivlenmesinde gelecekte şimdiki anlamak için, sosyal medya verilerinin arşivlenmesi, topluluk arşivlerinin genişletilmesi bir kültürel miras olarak ele alınması gereken bir konu olarak değerlendirilmelidir. Giderek dijitalleşen yaşamda, sosyal medya arşivlerinin gelecekte bugünün toplumunu anlamada ve toplumsal olayları hatırlamada, geleneksel arşivlerden farklı olarak daha önemli hale gelecektir. Çalışma, sosyal medya arşivlerinin toplumsal bellek inşasında önemi gündeme getirmesi bakımından literatüre katkı sağlaması ve bu alanda yapılacak olan çalışmalara referans olması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Acker, A. ve Kreisberg, A., (2020). Social media data archives in an API-driven World, *Archival Science*, 20, s. 105-123.
- Alexa (2021). The top 500 sites on the web, 1 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.alexa.com/topsites> adresinden alındı.
- Anbarlı Özbaş, Züleyha (2020). Dijital Etnografi: Dijital Uzamı Anlamak için Bir Yöntem, *Global Media Journal TR Edition*, 10(20), 87-113.
- Anderson M., Barthel, M., Perrin, A. ve Vogels, A. E., (2020). #Blacklivesmatter Surges on Twitter After George Floyd's Death, 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/06/10/blacklivesmatter-surges-on-twitter-after-george-floyds-death/> adresinden alındı.
- Androutsopoulos, Jannis, (2008). Potentials and Limitations of Discourse-Centred Online Ethnograph, *Language@internet*, 5(8), 13 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.languageatinternet.org/articles/2008/1610> adresinden alındı.

- Aslam, Salman, (2021). Facebook by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts, 17 Nisan 2021 tarihinde <https://www.omnicoreagency.com/facebook-statistics/> adresinden alındı.
- ATBW (Archiving The Black Web) (2021). About, 14 Mayıs 2021 tarihinde <https://archivingtheblackweb.org/about/> adresinden alındı.
- Bailey, Jefferson, (2013). Disrespect des Fonds: Rethinking Arrangement and Description in Born-Digital Archives, *Online Archive Journal*, 8 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.archivejournal.net/essays/disrespect-des-fonds-rethinking-arrangement-and-description-in-born-digital-archives/> adresinden alındı
- Baltacı, Ali, (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2). 368-388.
- Barack Obama Presidential Library (2021). About Us, 15 Nisan 2021 tarihinde <https://www.obamalibrary.gov/about-us> adresinden alındı.
- Başaran İnce, Gökçen, (2014). Digital Culture New Media and the Transformation of Collective Memory, *İleti-s-im, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21, 9-29.
- Bennett, W. L., Segerberg, A. ve Walker, S., (2014). Organization in the crowd: peer production in large-scale networked protests, *Information, Communication & Society*, 17(2), 232-60.
- Berdini, A., Bernier, R., Johnson, V., McNeely, M. ve Tang, L., (2019). Archiving Student Activism Toolkit, 9 Mayıs 2021 tarihinde <https://standarchives.com/project-stand-toolkit/> adresinde alındı.
- British National Archives (2020). The social media archive is now fully searchable, 15 Nisan 2021 tarihinde <https://www.nationalarchives.gov.uk/about/news/the-social-media-archive-is-now-fully-searchable/> adresinden alındı.
- Castells, Manuel, (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. UK: Polity Press.
- Castells, Manuel, (2020). *İnternet Galaksisi*. T. Asrak Hasdemir (çev./ed.), İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Cifor, M., Caswell, M., Migoni Allina, A. ve Geraci, N., (2018). What We Do Crosses over to Activism, *The Public Historian*, 40(2), 69-95.
- Clayton, Dewey. M., (2018). Black Lives Matter and the Civil Rights Movement: A Comparative Analysis of Two Social Movements in the United States, *Journal of Black Studies*, 49 (5), 1-33.
- Connerton, Paul, (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, A Şenel (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dakss, Brian, (2020). Video shows Minneapolis cop with knee on neck of motionless, moaning man who later died, 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.cbsnews.com/news/minneapolis-police-george-floyd-died-officer-kneeling-neck-arrest/> adresinden alındı.
- DocNow GitHub (2021). Documenting the Now, 22 Nisan 2021 tarihinde <https://github.com/DocNow> adresinden alındı.
- DocNow, (2021a). About us, 17 Nisan 2021 tarihinde <https://www.docnow.io/> alındı.
- DocNow, (2021b). Archivists Supporting Activists, 17 Nisan 2021 tarihinde <https://www.docnow.io/archivists-supporting-activists/> adresinden alındı.
- EHPs (2011). Internet Memory Foundation, 12 Nisan 2021 tarihinde <http://primary-sources.eui.eu/website/internet-memory-foundation> adresinden alındı.
- EuropArchive (2021). About, 12 Nisan 2021 tarihinde <http://europarchive.org/> adresinden alındı.

- Flinn, Andrew, (2007). Community histories, community archives: some opportunities and challenges, *Journal of the Society of Archivists*, 28(2), 151-176.
- Galarza, Alex, (2018). Documenting the Now, *The Journal of American History*, 105 (3), 792-793.
- Gerbaudo, Paolo, (2012). *Tweets and the Streets*. Londra: Pluto Press.
- Gibbons, Leisa, (2019). Connecting personal and community memory-making: Facebook Groups as emergent community archives. 2018 RAILS - Research Applications Information and Library Studies Konferansı Tam Metin Bildiri, Faculty of Information Technology, Monash University, 28-30 Kasım 2018, Information Research, 24(3), 10 Nisan 2021 tarihinde <http://informationr.net/ir/24-3/rails/rails1804.html> adresinden alındı.
- Gilliland, A. ve Flinn, A. (2013). Community archives: what are we really talking about?, 2013 CIRN Prato Community Informatics Konferansı Tam Metin Bildiri, 10 Nisan 2021 tarihinde https://www.monash.edu/data/assets/pdf_file/0007/920626/gilliland_flinn_keynote.pdf adresinden alındı.
- Hill, E., Tiefenthäler, A., Triebert, C., Jordan, D., Willis, H. ve Stein, R., (2020). How George Floyd Was Killed in Police Custody, 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.nytimes.com/2020/05/31/us/george-floyd-investigation.html> adresinden alındı.
- Hoskins Andrew, (2011). 7/7 and connective memory: interactional trajectories of remembering in postscarcity culture, *Memory Studies*, 4 (3), 269–280.
- Inmon, W. H. ve Linstedt, D., (2015). *Data Architecture: A Primer for the Data Scientist*, Waltham, MA: Morgan Kaufmann Pub. Inc.
- Internet Archive (2021). About, 12 Nisan 2021 tarihinde <https://archive.org/about/> adresinden alındı.
- ISO (International Organization for Standardization), (2013). PD ISO/TR 14873:2013(E) Information and documentation: Statistics and quality issues for web archiving, Raporu, 1-54, 4 Nisan 2021 tarihinde <https://www.iso.org/standard/55211.html> adresinden alındı.
- Jacoby, Russell, (1996). *Belleğini Yitiren Toplum*, H.Atalay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Jenkins, Henry, (2006). *Convergence Culture- Where Old and New Media Collide*. NY: New York Uni. Press.
- Jules, B., Summers, E. ve Mitchell, V., (2018). Documenting the Now White Paper, 8 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.docnow.io/docs/docnow-whitepaper-2018.pdf> adresinden alındı.
- Jules, Bergis, (2019), Towards Building Community-Based Archives of Activism, 8 Mayıs 2021 tarihinde <https://news.docnow.io/towards-building-community-based-archives-of-activism-87584f03d6db> adresinden alındı.
- Jules, Bergis, (2020). Archiving Protest Protecting Activists Konferans Kaydı, (19 Haziran 2020), DocNow Youtube Sayfası, 17 Nisan 2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=03xcilNQTx0&t=2290s&ab_channel=DocNow adresinden alındı.
- Kingsley, Stephanie, (2016). Archiving The Internet: How Historians Can Help #Savetheweb, 8 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/summer-2016/archiving-the-internet-how-historians-can-help-savetheweb> adresinden alındı.
- Lohmeier C. ve Pentzold C., (2014) Making mediated memory work: Cuban-Americans, Miami media and the doings of diaspora memories, *Media, Culture and Society*, 36(6), 776-789.

- Maynard, D. ve Greenwood, M.A., (2012). Large Scale Annotation, Indexing, and Search at The National Archives, 8. International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC' 2012) Tam metin bildiri, İstanbul, Türkiye, 3487-3494, 12 Nisan 2021 tarihinde http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/pdf/122_Paper.pdf adresinden alındı.
- McLaughlin, Elliott .C., (2020). Three videos piece together the final moments of George Floyd's life, 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://edition.cnn.com/2020/06/01/us/george-floyd-three-videos-minneapolis/index.html> adresinden alındı.
- Mohsin, Maryam, (2021). 10 Instagram Stats Every Marketer Should Know In 2021, 17 Nisan 2021 tarihinde <https://www.oberlo.com/blog/instagram-stats-every-marketer-should-know> adresinden alındı.
- Müngen, A. A. ve Karaağaçlı, E. S., (2015). Büyük Veri Araçları ile Türkçe Dili için Özelleşmiş İnternet Arşivleme Sistemi, 10 Nisan 2021 tarihinde <https://ab.org.tr/ab16/bildiri/88.pdf> , adresinden alındı.
- Niu, Jinfang. (2012). An Overview of Web Archiving. Online D-Lib Magazine, 18(3-4), 20 Nisan 2021 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/march12/niu/03niu1.print.html> adresinden alındı.
- Özdemir, Murat, (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Poole, Alex H., (2020). The Information Work of Community Archives: A Systematic Literature Review, *Journal of Documentation*, 76(3), 657-687.
- Pretlove, Lee J., (2018). Archives, activism and social media: building networks for effective collaboration and ethical practice, *Archives and Manuscripts*, 46(2), 1-3.
- Puschmann, C. ve Burgess, J., (2020). *Twitter Veri Politikaları*, E. Erbatur (çev.), K. Weller, A. Burns, J. Burgess, M. Mahrt, C. Puschmann (der.), Twitter ve Politika içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 96-110.
- Raffi (2013). New Tweets per second record, and how!, 17 Nisan 2021 tarihinde https://blog.twitter.com/engineering/en_us/a/2013/new-tweets-per-second-record-and-how.html adresinden alındı.
- Richmond, Todd, (2020). Who was George Floyd? Unemployed due to coronavirus, he'd moved to Minneapolis for a fresh start, 2 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.chicagotribune.com/nation-world/ct-nw-george-floyd-biography-20200528-y3l67rrmfnb3dh4x3i5iipneq4-story.html> adresinden alındı.
- Risse, T., Peters, W., Senellart, P. ve Maynard, D., (2020). *Twitter'daki Geçerli Enformasyonu Koruyarak Çağdaş Toplumu Belgelemek*, E. Erbatur (çev.), K. Weller, A. Burns, J. Burgess, M. Mahrt, C. Puschmann (der.), Twitter ve Politika içinde, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 289-304.
- Sehl, Katie, (2020). Top Twitter Demographics That Matter to Social Media Marketers, 26 Nisan 2021 tarihinde <https://blog.hootsuite.com/twitter-demographics/> adresinden alındı.
- Smit, R., Heinrich, A. ve Broersma, M. (2017). Activating the past in the Ferguson protests: Memory work, digital activism and the politics of platforms, *New Media & Society*, 20(9), 3119-3139.
- Spradley, P. James, (1980). *Participant Observation*. USA, FL: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K., (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Summers, Ed, (2016). Introducing Documenting the Now, 24 Nisan 2021 tarihinde <https://mith.umd.edu/news/introducing-documenting-the-now/> adresinden alındı.

- Summers, Ed, (2019). A Twitter ToS Deep Dive with Justin Littman, 7 Mayıs 2021 tarihinde <https://news.docnow.io/a-twitter-tos-deep-dive-with-justin-littman-728feb54c0fd> adresinden alındı.
- Toyoda, M. ve Kitsuregawa, M., (2012). The History of Web Archiving 2 Nisan 2021 tarihinde, <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=6182575> adresinden alındı.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2019). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2020 (Basın Bülteni), 17 Nisan 2021 tarihinde <https://www.turkiye.gov.tr/tuik-haber-bulteni> adresinden alındı.
- Wearesocial, (2020). Digital in 2020 Raporu, 4 Nisan 2021 tarihinde <https://wearesocial.com/digital-2020> adresinden alındı.
- Wortham, Jenna, (2016). How an Archive of the Internet Could Change History, 8 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.nytimes.com/2016/06/26/magazine/how-an-archive-of-the-internet-could-change-history.html> adresinden alındı.
- Yalçınkaya, Bahattin, (2020). Geleceğin Arşivlerinin İnşası: Sosyal Medyanın Arşivlenmesi Hakkında Bir Değerlendirme, *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 3(1), 25-38.